

*Зімонова О. В.,**старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету*

ЧИ ПОТРІБНО ВИВЧАТИ УКРАЇНСЬКУ МОВУ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ) У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. У даній статті особлива увага приділена значенню вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у вищому навчальному закладі. Зроблено висновок, що бути грамотним у професійному середовищі – це уміти доцільно і правильно висловлювати власні думки, оформлювати ділові папери, уміти толерантно, аргументовано відстоювати свою позицію.

Ключові слова: грамотність, кодифікація, стилістика, наукове спілкування, мовленнєва культура, фахівець, науковий переклад, заняття, фахова мова, мовна компетенція.

Постановка проблеми. Сьогодні життя ставить перед вищою школою завдання – дати вітчизняній науці й виробництву фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, мовно компетентних, високоінтелектуальних, духовно багатих, з належним рівнем мовної культури. Тому саме заняття з української мови (за професійним спрямуванням) сприяють удосконаленню практичних навичок грамотного усного і писемного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання мовної культури були об'єктом наукової уваги в лінгвістиці, розглядалися відомими мовознавцями, зокрема І.І. Огієнком, О.А. Потебнею, В.В. Виноградовим; пізніше фахівцями в галузі державного управління й мовознавства Н.Д. Бабич, С.В. Князевим, І.М. Плотницькою, П.О. Редіним, С.П. Шумовицькою та іншими.

Мета статті – проаналізувати особливості процесу формування мовленнєвої культури; визначити порушення норм літературної мови, що можуть заважати взаєморозумінню між фахівцями і сформулювати аспекти, на які необхідно звернути увагу, щоб уникнути цих незручностей; запропонувати необхідні форми і методи для удосконалення підготовки фахівця нової генерації.

Виклад основного матеріалу. Формування фахівців нової генерації: кваліфікованих, грамотних, високоінтелектуальних, духовно багатих, з належним рівнем мовної культури – одне з головних завдань, які стоять сьогодні перед вищими навчальними закладами України. Завдання, які без глибокого знання мови не можуть бути вирішені. Саме тому проблема вивчення української мови у вищих навчальних закладах України у наш час є винятково актуальною. Вона набуває державної ваги, оскільки безпосередньо стосується підготовки майбутнього інтелектуального потенціалу молоді Української держави. Саме рідна мова є тією особливою духовною базою, яка допомагає народові усвідомити власну ідентичність, бо долучитися до європейських цінностей можна лише зі своїм оригінальним світобаченням, збагативши цим світову культуру.

Проблема грамотності студентів, викладачів (узагалі нашої суспільства) не тільки не втрачає своєї актуальності, а навпаки, набуває її ще більше сьогодні. Особливо високі вимоги

ставить сучасне життя до рівня грамотності, що вимагає від нас умінь користуватись і писемною, і усною формами мови у всіх сферах життя «Писати безграмотно – значить посягати на час людей, до яких ми адресуємося, а тому абсолютно неприпустимо у правильно організованому суспільстві», – писав академік Л.В. Щерба.

Упродовж багатьох років українську мову практично не використовували у галузі науки, техніки та на виробництві. Українська технічна інтелігенція у своєму фаховому середовищі у більшості випадків спілкувалася і продовжує спілкуватися російською. Саме тому проблеми повноцінного функціонування української мови в галузях, які визначають рівень науково-технічного розвитку країни та спеціального навчання фахової мови є актуальними майже у всіх регіонах нашої держави.

Таким чином, курс української мови (за професійним спрямуванням) у різнопрофільних навчальних закладах України є вкрай необхідним, оскільки саме він певною мірою повинен, з одного боку, ліквідувати прогалини у вивченні української мови в середніх навчальних закладах України, а також сприяти підготовці фахівців нової генерації, належного професійного та інтелектуального рівня.

Якщо говорити конкретно, то завданням навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є:

- вивчення теоретичних засад нормативності української мови та поняття норми як основи сучасної української мови;
- володіння нормами літературної мови, умінь користуватись її виражальними засобами в різних умовах наукового спілкування відповідно до мети і змісту висловлювання;
- сприяння підвищенню мовленнєвої культури, формування мовного чуття за допомогою низки вправ і завдань;
- вивчення особливостей фонетичних, морфологічних, лексикологічних та фразеологічних явищ у науковому стилі;
- вироблення навичок правильного використання різних мовних засобів залежно від сфери й мети наукового спілкування та вибору потрібних засобів через їх зіставлення з наявними варіантами;
- повторення та закріплення складних моментів українського правопису, важливих для наукового стилю;
- вироблення у студентів навичок усного мовлення як важливого чинника інтелектуального і професійного рівня майбутнього спеціаліста;
- виховання естетичного ставлення до мови, почуття особистої відповідальності за власну мовну поведінку і за стан мовленнєвої культури суспільства;
- вивчення українського мовного етикету, особливостей його функціонування в офіційних ситуаціях.

Для усунення з усного та писемного мовлення студентів різних помилок, потрібна цілеспрямована й наполеглива

робота за цим напрямком. Великі можливості для засвоєння літературних норм криються у безпосередньому спілкуванні викладача зі студентом. Застосування різних методів та прийомів дозволяє проводити такі логічні операції: зіставлення, аналіз, синтез; індукція, дедукція; узагальнення та умовиводи. Під час вивчення даної дисципліни важлива увага приділяється також мовному етикету, який регулює мовну поведінку і взаємини між співробітниками. Тому слід апелювати до етикетних звертань, що слугують не лише для встановлення контактів зі слухачами, а й використовуються для діалогізації усного мовлення, активізації уваги у професійному середовищі.

Можна на занятті запропонувати такі завдання:

– подані іменники поставити у кличному відмінку: голова зборів, директор, Василь Петрович, Батьківщина, студент-маркетолог, Тетяна Кузьмівна, економіст, викладач, Лука, суддя тощо;

– написати лист-запрошення, використовуючи звертання.

Мовна освіта майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі має складатися не тільки з процесу навчання української мови, але й з процесу опанування фахової мови для подальшого використання у навчально-комунікативній сфері. Це можливо лише за умови засвоєння студентами особливостей наукового стилю української мови та його різновидів, які мають певні жанри. Саме ознайомлення студентів із жанрами навчально-наукового та власне наукового підстилів допоможе їм у процесі здобуття нових знань. Складання таких робіт як план, тези, конспект, реферат, анотація, лабораторна робота, курсовий і бакалаврський проекти, пояснювальна записка до бакалаврського проекту тощо, з правилами скороченого запису почутої інформації, зі стандартними лексичними та синтаксичними засобами структурного і змістовного оформлення сприятимуть формуванню умінь та навичок аналітико-синтетичної трансформації науково-технічних текстів.

Для самостійної роботи можна запропонувати скласти план наукової статті за фахом або написати анотацію чи рецензію на запропоновану наукову роботу тощо.

Під час вивчення цієї теми потрібно звернути увагу на особливості висловлення подяки у наукових текстах. Морфологічною особливістю наукового спілкування є висловлення подяки від третьої особи, і дуже рідко від першої. Мовний етикет науки обслуговує одну зі сфер фахового спілкування, тому засоби його вираження мають певні розрізняльні ознаки залежно від різновиду наукового стилю. І структура мовного етикету визначається формою наукового спілкування – писемного чи усного. Ще одним із достатньо дієвих засобів боротьби за чистоту мови на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) є навчальний переклад. Чим більше студенти порівнюватимуть різні форми та мовні засоби, тим уважнішими вони стануть до норм обох мов. Багато мовознавців, педагогів зверталися до навчального перекладу, як однієї з форм покращання мовної грамотності. Застосування навчального перекладу тільки тоді принесе користь, коли він проводитиметься методично і за певною системою. Добір дидактичного матеріалу залежить насамперед від мети, яку ставить перед собою викладач.

Під час вивчення конкретних тем доцільно підбирати відповідний матеріал. Це можуть бути окремі слова, словосполучення, речення і навіть цілі тексти. В.Я. Мельничайко у своїй роботі «Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад» зазначає: «Навіть при перекладі окремих речень неможливо сконцентрувати всю увагу на

якомусь одному мовному факті, якщо переклад здійснюється з метою ґрунтовного опрацювання певної конкретної теми, розпорошувати увагу студентів на інші мовні явища було б нецільним» [3, с. 73].

Під час повторення теми «Співвідношення звуків і букв» можна запропонувати перекласти українською мовою слова та словосполучення і проаналізувати різницю у написанні букв у російській та українській мовах. Наприклад: поэт Лермонтов, реки Евразии, инженер-экономист, экспедиция в Египет, летчик Рылеев, энергия воды, машинист электровоза [1, с. 345; 2, с. 17]. Для перекладу текстів за фахом необхідно підбирати матеріал відповідно до кожної спеціальності. Можемо навести такі приклади:

Для студентів технічних спеціальностей:

«Электронный паспорт содержит в себе данные, которые разнесены по четырем основным функциональным блокам. Первый из них – это персональные данные. Этот функциональный блок включает: имя, фамилию, отчество, год рождения, семейное положение, прописку, сведения о детях и прочую информацию о гражданине.

Вторым функциональным блоком является информация о визах. Эта информация выносится в отдельную группу, поскольку она обновляется и дополняется гораздо чаще.

Третьим блоком являются биометрические данные. К ним относятся: фотография гражданина в формате jpg, отпечатки пальцев, снимок сетчатки глаза и другие данные, которые физиологически подтверждают личность человека.

Четвертый блок – это криптографические данные, которые представляют собой цифровой ключ, благодаря которому осуществляется защита целостности и проверка подлинности информации».

Через мову і завдяки мові виховується духовно-емоційна сфера україномовних громадян через органічний зв'язок української мови з українськими національними традиціями. Українська мова є скарбницею не тільки української ментальності, а й загальнолюдських морально-естетичних цінностей, благодатним матеріалом для виховання молодшої людини під час вивчення нею української мови.

Отже, навчальний переклад має неабияке значення для оволодіння студентами усіма мовними нормами. Перекладаючи тексти за фахом, наш студент зможе у своїй подальшій діяльності орієнтуватися у професійній термінології. Професія інженера, технолога, агронома, маркетолога тощо передбачає, у першу чергу, роботу з людьми. А грамотність в усному і писемному мовленні – це обличчя фахівця. Тож основна мета під час навчання мови – формування умінь і навичок володіння словом. Студенти, перш за все, повинні зрозуміти важливу істину: слово багатогранне, що дає можливість про те саме говорити по-різному. Наприклад, говоримо про нетактовність людини, коли можна назвати її поведінку словами розв'язність, безсоромність, безцеремонність. Залежно від нашого ставлення до людини ми говоримо про неї: бережлива чи зажерлива, економна чи скупа, спокійна чи бездушна, старанна чи вперта тощо. Це синоніми, але вони досить часто використовуються як антоніми, слова з протилежним значенням. Чимало труднощів спричиняє і вживання паронімів (слова близькі за звучанням і написанням, але різні за значенням – *О. В.*): музичний і музикальний, диференційний і диференційований, дипломник, дипломат і дипломант тощо.

Слово – складне, багатомірне мовне явище. Воно може бути і сухим, і мертвим, а потім повернутися такими гранями,

що змушує наше мовлення блискотіти і переливатися усіма барвами. Майбутні фахівці повинні зрозуміти головні особливості слова, побачити всі його сторони, використати його так, щоб як на долоні донести колегам свою думку. Це і значить – володіти словом. І для цього необхідно проникнути в глибину слова, зрозуміти її механізм, навчитися бережливому, любовному поводженню зі словом. Наша українська мова гнучка і точна, вона дозволяє виразити найточніші відтінки смислу. Але потрібно бачити, відчувати ці відтінки, лише за цієї умови можна говорити про дійсну культуру мовлення, про володіння рідною мовою. Складовою культури мовлення є вміння аргументувати, вести дискусію, полемізувати тощо. У зв'язку з цим необхідно говорити не лише про «володіння словом», а про «володіння мовленням», не просто про розуміння характеру, особливостей, можливостей слова, а про вміння їх організувати і використовувати. Вважається, що під час навчання присутні три сторони, три визначальні аспекти: логіка, психологія, мова. Мова особливо важлива, тому що все виражається, усе доводиться і все доноситься до студента за допомогою мови. Завжди необхідно знайти таку форму висловлювання, яка в бажаному напрямку впливала б на нього. У цьому і полягає мистецтво мовлення. Недостатньо просто гарно висловлюватись, недостатньо бути впевненим взагалі. (Сократ висловлювався дуже гарно у свій захист, але афінські моряки і торговці його не зрозуміли і засудили до смерті за «неправильні» філософські погляди – О. В.). Необхідно бути переконливим для тих, кого ми переконуємо.

Через мову і завдяки мові виховується духовно-емоційна сфера україномовних громадян через органічний зв'язок української мови з українськими національними традиціями. Українська мова є скарбницею не тільки української ментальності, а й загальнолюдських морально-естетичних цінностей, благодатним матеріалом для виховання молоді людини під час вивчення нею української мови. Саме на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням), використовуючи різні вправи, майбутні фахівці вчаться володіти словом. У конструкції прийомів аргументації, полеміки велике значення мають мовні форми. Звичайно, суттєве значення мають не стільки слововиди самі по собі, скільки їх організація, їх взаємодія. Організація мовних засобів визначає і характер висвітлення фактів і ступінь впливу на слухача. Фігура – це і є своєрідна мовленнєва побудова, засіб виразності. Вчення про фігури – це складова як риторики, так і лінгвістики. Не лише слова і побудову речення необхідно вивчати, а й структури більші за речення, надфразові єдності, текст. У студентів необхідно формувати вміння робити структурний аналіз тексту і користуватися різними типами мовлення: опис, розповідь, міркування. Майбутні фахівці повинні знати особливості стилістики тексту, особливості побудови мовлення, як загальні, так і часткові; повинні вміти визначити засоби мови згідно з цільовою установкою. Римський теоретик красномовства Квінтіліон писав про це достатньо точно: «Перш за все необхідно знати, що потрібно нам у мовленні звеличити чи знизити, що промовити стрімко чи скромно, забавно чи поважно, предовго чи коротко, грубо чи ніжно, пишно чи тонко, величаво чи гречно, а після розсудити, якими іносказаннями, якими фігурами, в якій мірі і в якому розташуванні можемо досягти нашого наміру».

Висновки. Одним із завдань, що стоять перед вищою школою, є закріплення навичок літературної мови, збагачення активного словника, усунення негативного впливу місцевих говорів на усне й писемне мовлення. Саме вищий навчальний

заклад відіграє важливу роль у справі піднесення культури мови майбутніх фахівців. Норми стилістики, риторики вимагають не тільки те, до якої манери, стилю, типу мовлення «пристойно» удатися в тому чи іншому випадку, а й те, як зробити мовлення образним, лаконічним, афористичним і професійним. Крім того, студенти повинні знати орфоепічні, орфографічні, граматичні і пунктуаційні норми. Тому необхідно забезпечити вивчення даного курсу достатньою кількістю аудиторних годин.

Отже, значення вивчення української мови (за професійним спрямуванням) у ВНЗ досить важливе для підготовки майбутнього фахівця. Працюючи з документами, треба бути грамотним, а у професійному середовищі слід правильно і коректно висловлювати власні думки, уміти толерантно, аргументовано відстоювати свою позицію.

Література:

1. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності. К.: Довіра, 1999. 431 с.
2. Зубков М.Г. Сучасна українська ділова мова. Харків: Торсінг, 2002. 447 с.
3. Мацько Л.І. Українська мова: формування національної свідомості. Педагогіка і психологія. 1996. № 1. С. 70.
4. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад. К., 1981. 278 с.
5. Омельчук С.Я. Ляшкевич А.І., Чаловська М.В. Усі уроки української мови в 6 класі / упоряд. С.А. Омельчук. Х.: Основа, 2006. 432 с.
6. Потебня А.А. Эстетика и политика. М., 1976. 229 с.
7. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. К.: Вежа, 1994. 240 с.
8. Стельмахович М.Г. Етнопедагогічні основи методики української мови (теоретичний аспект проблеми) Українська мова і література в школі. 1993. № 5–6. С. 19–23.
9. Ткаченко О.П. Мовне самоствердження українців на тлі історичного досвіду народів світу. Дивослово. 1994. № 4. С. 15–19.
10. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення. К., 2000. 474 с.

Зимонова О. В. Нужно ли изучать украинский профессиональный язык в высшем учебном заведении

Анотация. В статье большое внимание уделяется значению изучения дисциплины «Українська мова за професійним спрямуванням» в высшем учебном заведении. Сделаны выводы, что быть грамотным в профессиональной среде – это значит уметь правильно и грамотно излагать свои мысли, оформлять деловые бумаги, уметь толерантно, аргументировано отстаивать свою позицию.

Ключевые слова: грамотность, кодификация, стилістика, научное общение, культура речи, профессионал, научный перевод, занятие, профессиональная речь, языковая компетенция.

Zimonova O. Is it necessary to learn Ukrainian for special purposes at the University

Summary. In this article special attention is paid to the importance of studying of discipline “Ukrainian for special purposes” in the educational higher institutions. The conclusion has been drawn in order to be competent in the professional environment you should correctly and competently make your suggestions, draw up the business papers. You have to be able to promote tolerant and reasoned your interests.

Key words: literacy, codification, stylistics, scientific communication, linguistic culture, specialist, scientific translation, lessons, professional language, language competence.